

A munka öröme: William Morris az ideális munkahelyről

Péteri Éva

Amikor a viktoriánus kori munkára gondolunk, leginkább Dickens regényeinek rémképei jutnak eszünkbe: sötét lyukakban halálra dolgoztatott gyerekek, végsőkéig kiszigerelt nők és kétségbeesett, elgyötört férfiak. A múlt századi angol valóság sok esetben nem állt messze a dickensi regényvilágtól, a szakképzetlen munkások jó része zsúfolt, egészségtelen nyomornegyedekben és embertelen munkakörülmények között tengette életét. A viktoriánusok ugyanakkor hittek a munka lélekneszesítő erejében, az állhatatosságban; a kinek-kinek osztályrészéül jutott feladat lelkiismeretes elvégzésében találva meg azt az erkölcsi megtartó erőt, amire a hitevesztett, mindinkább elvilágiasodó társadalomnak egyre nagyobb szüksége volt. A munka viktoriánus apostolai közé tartozott a könyvgyűjtőként és nyomdászként is jól ismert tervező és iparművész William Morris, aki nyomdájának, a Kelmescott Pressnek megalapításánál nem csak a kiváló minőségű, szép könyvek előállítását tűzte ki célul, hanem arra is komoly gondot fordított, hogy nyomdája „egészséges” munkahely legyen. Meggyőződése volt, hogy a kettő elválaszthatatlan; hogy csak megfelelő körülmények között lehet eredményes munkát végezni.

Morris munkaszemléletének kialakulásában John Ruskin tanításának volt a legnagyobb szerepe. Ruskin *A gótika természete* című írásában – aminek újryomása nem véletlenül lett a Kelmescott Press egyik első kiadványa – a középkori gótikus művészet példájára hivatkozva hirdeti, hogy az ember boldogságát a munkájában találhatja meg, és hogy a művészet nem más, mint „a munkában talált öröm kifejezése”. Mindez azonban csak megfelelő munkafeltételek mellett érhető el: akkor, ha a munkavégző nincs mechanikus, monoton tevékenységre kényszerítve, géppé degradálva; és ha munkájában a kreatív szellemi és a testedző fizikai feladatok harmonikusan kiegészítik egymást. Ekkor születik meg Ruskin szerint a művészet, hiszen a „szép” a kiegyensúlyozott ember veleszületett igénye.

Morris a ruskini példából kiindulva *A gyár, amilyen lehetne* című cikksorozatában írja le az általa meg-

William Morris, 1877

álmodott ideális gyárat. Véleménye szerint, a legfontosabb, hogy az üzem olyan hely legyen, ahol a munkás jól érzi magát, hiszen csak a kedvvel, szívesen végzett munka hozza meg gyümölcsét. A gyárat tehát gyönyörű kerttel, parkkal vennie körül, amit, véleménye szerint, szívesen tartanának rendben az abban örömeiket lelő dolgozók. A gyárépületek tervezésénél a célszerűség mellett törekedni kell az esztétikus formák, terek kialakítására. A munkacsarnokoknak, termeknek tágasaknak, kellően világosaknak és tisztáknak kell lenniük, ahol a munkavégzés kényelmes, és semmilyen módon nem veszélyezteti az ott dolgozók egészségét. A gyár nem termelhet a környezetre káros anyagot és hulladékot, nem szennyezheti a környező vizeket, és nem mérgezhetheti a levegőt. Morrisnak meggyőződése volt, hogy a környezetvédelmi szempontok elhanyagolása csak ott fordulhat elő, ahol a köz-el-

Lexden Lewis Pocock: Merton Abbey (a tó felől)

lenére és kárára a kitüntetett pozícióban lévő tulajdonos vagy vezető a saját önző érdekét tartja szem előtt. Ha a termelésnek nem a profit, hanem a szükség kielégítése és hasznos dolgok előállítása lenne a célja, akkor a dolgozók napi munkaideje, Morris számításai szerint, nem haladná meg a napi négy órát. Az egészséges munkakörülményeknek megfelelően ezen rövid időn belül is meg kell teremteni a változatos munkavégzés lehetőségét, ahol a szükséges mechanikus gépi munkát felváltva, és csak rövid időszakokban végeznék a munkások. Az ideális gyár több mint munkahely: kézműipari, szociális és kulturális központ, oktató- és bemutatóteremmel, könyvtárral, ebédlővel; a közösségi élet színtere, és nyitott nem csak a dolgozók, hanem minden érdeklődő számára, hiszen a tudás közös kincs, a jó termék közös siker. Az ilyen szemléletmódú irányítás alatt álló gyárban nem kell üzemi titkokat őrizni és a környezet szennyezését rejtegetni. A könyvtár a szakmai továbbképzést és a kikapcsolódást egy-

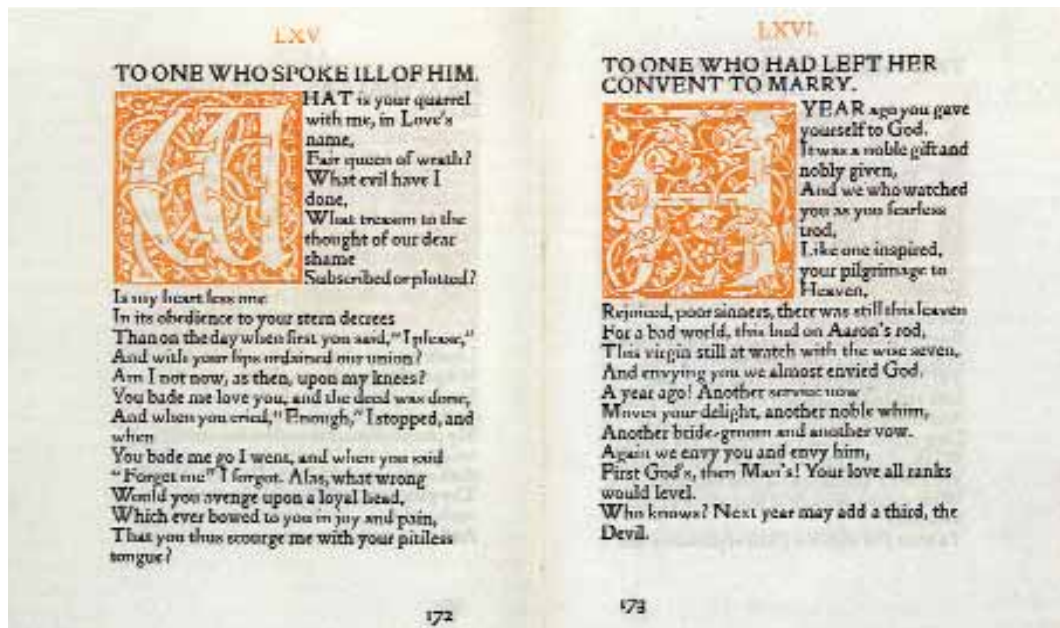
aránt segíti, és pezsgő kulturális életnek – zenei és színi előadásokkal – adhat otthont. Az igazán jó üzem, Morris szerint, az „ipar palotája”: képekkel, szobrokkal és elégedett, kiegyensúlyozott, igényes emberekkel.

Morris őszintén hitt álma megvalósításának lehetőségében. Komoly propagandát indított az ideális munkafeltételek megteremtéséért, és mint a Morris and Co. iparművészeti munkákat előállító cég, a Merton Abbey szövőgyár és a Kelmscott Press tulajdonosa és mestere igyekezett a gyakorlatban is megvalósítani elveit. A monoton, elembertelenítő munka elkerülése és a kiváló minőség elérésének érdekében, ahol lehetett, kerülte a gépek alkalmazását. Tevékenységének minden területén a középkori kézműipart tekintette mintának, igyekezett a régi, hagyományos gyártási technikákat feléleszteni, és természetes anyagokkal dolgozni. Nyomdájában Albion kézi sajtót használtak, a William Caxton (1422–1491) – az első angol nyomdász és könyvkiadó – által használt fa sajtók fém változatát. A kézi gyártású, tiszta len alapú papírt szintén középkori, 15. századi bolognai papír mintájára készíttette. A betűket kézzel szedték, és a festéket gázdagon, kézi hengerrel hordták fel. Morris számára a kézi munka az egészséges munka feltétele is volt: lehetővé tette a változatosságot, és azt, hogy a munkát végző átlássa a teljes gyártási folyamatot, és így örömet lelje az elkészült termékben.

Morris Hammersmith-ben álló kis nyomdáját egy korabeli látogató, W. Irving Way úgy írja le, mint egy csendes, tiszta, idilli helyet, ahol nem zúgnak gépek, nem füstölög a gőz, nem berreg motor.

Munka Merton Abbey-ben

Kelmscott Press

Nem is üzem volt ez, hanem inkább egyszerű középkori műhely, ahol lúdtollal jegyezték be nevüket a látogatók a vendégkönyvbe. A szövőgyárról J. W. Mackail tollából fennmaradt visszaemlékezésből részletesebb képet kapunk arról, hogy Morris milyen tudatosan igyekezett ideális munkahelyet teremteni

Munka a Kelmscott Press-ben

alkalmazottainak. A mintegy ötholdas területen álló gyárat hatalmas liget, gyümölcsös és veteményes kert vette körül. A lakóépületek mögött virágos kert húzódott hosszan, egészen a nyárfákkal, fűzekkel szegélyezett folyópartig. A vásznakat a boglárkával benőtt fűvön szárították, és az alacsony, hosszú épületek között csordogáló kis patakból pisztrángok ugárdoztak fel az üzem ablakai előtt. Ahogy Mackail írja, semmi nem keltette gyártelep benyomását.

A Merton Abbey-ben készített korabeli fotó jól mutatja, milyen tágas, világos és tiszta termekben, és milyen nyugodt körülmények között folyt Morris gyárában a munka. Az eredmény nem is maradt el: mind a szövőgyár, mind a Kelmscott Press által előállított termékek a mai napig nagyra becsült, egyedülálló értéket képviselő munkák. A Kelmscott Press ötvenhárom bibliofil könyve közül az ún. „Kelmscott Chaucer”-t sokan a világ egyik legszebb könyvének tartják. Morris munkáinak sikeréhez hozzájárult a válogatott, kiváló minőségű alapanyagok használata, az igényes kézi munkavégzés és minden bizonnyal Morris odaadó figyelme is arra, hogy a nála és vele dolgozók szeressék és rethessék, amit csinálnak.

A cikket illusztráló képek a Taschen Kiadó William Morris című könyvéből vannak, amit mindenkinek meleg szívvel ajánlunk.